

ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK ÇALIŞMA VE YASAL DÜZENLEMELER

(Activities and Legal Constructions on Child Rights Framework of the Child Rights Proclamation in Turkey)

Yrd. Doç. Dr. Ömer F. TUTKUN* Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇ**

ÖZET

Türkiye'nin Çocuk Hakları ile ilgili uluslararası düzeyde taraf olduğu sözleşmeler hakkında bilgi veren bu çalışmada odak noktası 1990 yılında yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Türkiye Çocuk Hakları konusunda uluslararası olarak tanınan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalayarak bir takım yükümlülükleri gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'de konuyla ilgili Türkiye'nin taahhütleri doğrultusunda yapılan resmi ve gönüllü kuruluşların yapmış olduğu çalışmalar verildikten sonra, Çocuklara Şiddet Uygulamama ile ilgili uygulamaların Sözleşme müeyyidelerine uygunluğu karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Türkiye de Çocuk Hakları.

ABSTRACT

Although international conventions on Child Rights to which Turkey is party were given in the study, the main point is one of them, the Convention on Child Rights that has been valid since 1990. In the sense, Turkey accepted to perform her promises.

In the study, first the activities of governmental and non-governmental organizations, than comparison between de jure (legal) and de facto (actual fact) situation were given.

Key Words: Child Rights, Child Rights in Turkey.

GİRİŞ

Evrensel, bölünemez, birbirine bağımlı ve birbiriyle ilişkili olan insan hakları, tüm insanların özgür doğdukları, eşit haklara sahip oldukları ve insanlara karşı ayrımcılığın kabul edilemezliği görüşüne dayanmaktadır. İnsan haklarından kadınlar ve kız çocukların eşit yararlanması, Birleşmiş Milletler (BM) ve üye ülkeler için öncelik olarak belirlenmiştir. Başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere UNESCO gibi uluslararası örgütler Barış, İnsan Hakları, Kadının İnsan Hakları, Çocuk Hakları, Dünya Ortak Mirası gibi kavram ve konuları 1990'lı yıllarda tartışmaya başlamış ve bu yönde uluslar arası düzeyde konferans, toplantı gibi etkinliklerle konuların çerçevelerini, bir başka deyişle eğitim programlarını oluşturarak üye ülkelerden bu doğrultuda eğitim sistemlerinde değişiklik yapmalarını ve uygulamalarını istemiştir. Türkiye'de bu doğrultuda ilgili anlaşmalara imza koyan ülkelerden biridir.

BM Genel Kurulu, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyin tavsiyesi üzerine, 20 Kasım 1997 tarih ve 92/15 numaralı kararıyla 2000 yılının "Uluslararası Barış Kültürü Yılı" olarak kutlanmasını kabul etmiştir. Genel Kurul, 10 Kasım 1998 tarih ve 53/25 numaralı kararıyla da 2001-2010 yılları "Dünyada Barış Kültürü 10 Yılı" olarak ilan edilmiştir. Üye ülkelerde kutlanması istenilen Uluslararası Barış Kültürü Yılı, barış kültürü ve demokratik değerler ile insan hakları ve temel özgürlüklere evrensel saygının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye'de YÖK (2000) tarafından üniversitelere gönderilen yazı ile yukarıda belirtilen kavramların yüceltilmesi ve topluma mal edilmesinin gerekliliği nedeniyle, Eylül 2000 tarihinden başlamak üzere sempozyum ve seminer gibi etkinliklerin bir bölümünün konuya ayrılması istenmiştir (Un.org.2001).

* Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü 51200 NİĞDE, oftutkun@hotmail.com

** Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü 51200 NİĞDE.

14-25 Haziran 1993 tarihinde Avusturya Viyana'da toplanan İnsan Hakları Dünya Konferansı sonunda, 25 Haziran 1993'te kabul edilen Viyana Bildirisi ve Eylem Programı'nda, 1995-2004 yıllarının İnsan Hakları Eğitimi Uluslararası 10 Yılı olarak kutlanması kabul edilmiştir. Konferansta ayrıca, 1989'da Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda onaylanarak 1990'da yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1995 yılına kadar ve 1979'da onaylanarak 1981'de yürürlüğe giren Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 2000 yılına kadar kabul edilmesi istenmiştir. Türkiye'nin Çocuk Hakları ile ilgili uluslararası düzeyde taraf olduğu sözleşmelerden biri de 1990 yılında yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Türkiye, Çocuk Hakları konusunda, uluslararası olarak tanınan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalayarak bir takım yükümlülükleri gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'de konuyla ilgili Türkiye'nin taahhütleri doğrultusunda yapılan resmi ve gönüllü kuruluşların yapmış olduğu çalışmalar verildikten sonra, Türkiye'deki çocuk hakları ile ilgili hukuksal düzenleme ve uygulamaların Çocuk Hakları Sözleşmesi müeyyidelerine uygunluğu karşılaştırılmıştır. Konu, ayrıca, Avrupa Birliğine Uyum Yasaları çerçevesinden de önemli görülmektedir.

ÇOCUK HAKLARININ ULUSLARARASI BOYUTLARI

Çocuk Hakları, çocuğun bedensel ve ruhsal olarak sağlıklı gelişebilme; yeterli beslenme, barınma, dinlenme ve tıbbi bakım; sevgi ve anlayış görme ve korunma; ücretsiz eğitim, oyun hakkı ve yeteneklerini geliştirebilme; hoşgörü, barış ve evrensel kardeşlik ruhu düşüncesi içinde yetiştirilme haklarını ifade etmektedir.

Çocuk hakları ile ilgili ilk uluslararası çalışma 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bil-

dirgesi'dir. Bildirgeyi Türkiye aynı yıl kabul etmiştir. Atatürk'ün çocuklara armağan ettiği 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, dünyada ilk olarak uluslar arası olarak kutlanan, dünya çocukları arasında barış, hoşgörü, sevgi, kardeşlik ve dostluk duygularını geliştirmek açısından önem taşımayan bir etkinliktir.

20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Çocuk Hakları Bildirgesi ilan edilmiştir. Bildirgenin uluslar arası hukukta bir bağlayıcılığı olmasa da devletlerin konu ile ilgili iyi dileklerini göstermesi açısından önemlidir (MEB, 2000, s. 96-97).

Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BM) onaylanarak, 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. 14-25 Haziran 1993 tarihinde Avusturya Viyana'da toplanan İnsan Hakları Dünya Konferansı sonucunda, 25 Haziran 1993'te kabul edilen Viyana Bildirisi ve Eylem Programı ile üye ülkelerin 1995'e kadar sözleşmeyi kabul etmeleri istenmiştir. BM Genel Kurulu, 10 Kasım 1998 tarihli 53/25 kararıyla 2001-2010'u Çocuklara Şiddet Uygulamama 10 Yılı ilan etmiştir.

Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 29-30 Eylül 1990 tarihinde BM Genel Merkezi'nde düzenlenen Dünya Çocukları Zirvesi'nde, 14 Eylül 1990'da imzalamış, 9 Eylül (Aralık) 1994 tarihinde ise 17., 29. ve 30. maddelerine Anayasa ve 1923 tarihli Lozan Antlaşması çerçevesinde çekince koyarak kabul etmiştir. ÇHS, 27 Ocak 1995'de 22184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kuralına dönüşmüş ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) uygulamadan sorumlu Koordinatör Kuruluş olarak görevlendirilmiştir.

ULUSLARARASI ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN TÜRKİYE'DE UYGULAMALARI

Sözleşme sonrası Türkiye'de konu ile ilgili şu çalışmalar yapılmıştır.

1- Genel Uygulama Önlemleri

9 Eylül 1995 tarihinde, UNICEF, Adalet Bakanlığı, Çankaya Belediyesi (Ankara), Ankara Barosu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi temsilcilerinden oluşan bir "Çocuk Hakları Konseyi" kurulması kabul edilmiş, 4 Ekim 1995 tarihinde SHÇEK bünyesinde çocuk haklarının korunması ve izlenmesi için bir bölüm oluşturulmuştur.

2- Devlet Raporunun Yazılması

BM tavsiyesine uygun olarak, ilk ulusal rapor ve eylem planının hazırlanması için, kamu kuruluşlarından, hükümet dışı örgütlerden, üniversitelerden ve uluslararası örgütlerden 200 temsilcinin katıldığı geçici komiteler oluşturulmuştur. Raporu hazırlamaya başlayan geçici komiteler hukuki ve idari yapı, eğitim ve tanıtım, veri oluşturma ve izleme alanlarında oluşturulmuştur.

3- Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Desteklenmesine Yönelik Eylemler

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) bünyesindeki Çocuk Haklarını Koruma ve İzleme Bölümü gönüllü hükümet dışı örgütlerin, yerel yönetimlerin, çocukların korunması ile ilgili kamu kuruluşlarının ve akademik camianın destekleriyle çalışmalarına devam etmektedir.

SHÇEK mevzuatını ve uluslararası sözleşmeleri ulusal hukuk sistemine yansıtılabilmek, hukuk biliminden doğan güçlükleri aşabilmek ve gerekli yasal düzenlemeleri yapabilmek amacıyla uluslararası sözleşmelerin incelenmesi için 14 Ocak 1994'de Adalet Bakanlığı bünyesinde bir komisyon kurulmuştur. Tüm kamu kuruluşlarına, illere ve hükümet dışı örgütlere bir genelge ile Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler iletilmiştir.

TRT 1995 yılından itibaren "Biz Arkadaşız", "Portakal", "Biz Çocukların da Hakları Var" ve "Çocukların da Söz Hakkı Var" gibi

programlarla çocuklara ve gençlere yönelik programlarını çeşitlendirmiştir. 1997 yılında TRT'nin genel yayın programı çocuk hakları ile ilgili uluslararası anlaşmaları içerecek şekilde daha kapsamlı hale getirilmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi konusunda bilinçlenmeyi sağlamak amacıyla, 29-30 Mayıs 1989 tarihinde UNICEF'in işbirliğiyle Devlet Bakanlığı tarafından "1990'larda Çocuklar için Politikalar" başlıklı bir konferans düzenlenmiştir. UNICEF Türkiye Ulusal Komitesi, çocuk hakları ile ilgili röportajların ve bazı çocuk TV programlarının yapımını desteklemiştir.

Yukarıda anılan konferansın hazırlanması için oluşturulan özel gruplar aracılığıyla, çocuk gelişimi ve aile içinde karşılıklı etkileşim, kız çocukların eğitimi, göçmen işçilerin çocukları, çocuklar ve çevre, çocuk işçiler için hukuki koruma, özel bakım ve özen gerektiren çocuklar gibi konularda seminer (workshop)'ler düzenlenmiştir.

UNICEF tarafından hazırlanan bilgilendirici tanıtım dosyası Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tam metni ile birlikte Ocak 1991'de tüm kamu organlarına ve özel organlara dağıtılmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesini desteklemek ve kamunun konuya daha fazla ilgi göstermesini sağlamak için "Doğan Kardeş" çocuk dergisi tarafından Nisan 1991'de tüm illerden çocuk temsilcilerinin katıldığı bir çocuk zirvesi düzenlenmiştir.

Çocuklara ilişkin konularla ilgilenen sivil toplum örgütleri Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni desteklemek için 1992 yılında İstanbul'da el ele tutuşarak eylem yapmışlardır.

İstanbul Barosu Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin gerektirdiği hukuki ve örgütsel düzenlemelerle ilgili temel ilkeleri ve kuralları belirlemek amacıyla, bu konuda çalışan uzmanları ve kuruluşları bir araya getirerek Kasım 1995'de çocuk hakları ile ilgili bir konferans düzenlemiştir. Bu toplantının ve çalışma gruplarının tutanakları "Çocuk Hakları

Günü” başlığıyla bir kitap halinde yayınlanmıştır. Bu toplantıyı 7 ve 8 Kasım 1996 tarihinde yapılan ikinci toplantı izlemiştir.

Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü kamununun çocuk hakları konusundaki duyarlılığını artırmak amacıyla Kasım 1995’de büyük bir dinleyici kitlesinin katıldığı, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili bir panel düzenlemiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Alman Konsolosluğu’nun, Türk-Alman Hukukçular Derneği’nin, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin destek ve katılımıyla 11-12 Nisan 1996’da çocukların korunmasına ilişkin kanun konusunda bir seminer düzenlemiştir. Çok sayıda dinleyiciyi bir araya getiren bu seminerin amacı uluslararası düzeyde konu ile ilgili uygulamalar konusunda hukukçuları bilgilendirmektir.

Türk Tabipler Birliği İzmir Şubesi’nin himayesinde, yerel yönetim temsilcilerinin, üniversite mensuplarının, ilgili il müdürlüklerinin ve hükümet dışı örgütlerin katılımıyla, 13-14 Nisan 1996’da çocuk hakları çalışma grupları toplantısı düzenlenmiştir.

Çocukların İhmal ve Suiistimal Edilmesini Önleme Derneği tarafından 24-26 Nisan 1996’da düzenlenen ikinci ulusal kongre çocukları etkileyen bir çok konunun tartışılmasına zemin hazırlamıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK), Bursa Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Türkiye İnsan Hakları Derneği, Ankara Barosu ve Sosyal Hizmet Görevlileri Birliği Akdeniz Şubesi tarafından yeniden bastırılan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin tam metni ilgili tüm şahıs ve kuruluşlara dağıtılmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, SHÇEK tarafından ilkokul öğrencileri için “Haklarım” başlığıyla kolay anlaşılabilir bir dilde yeniden bastırılarak geniş bir kesime dağıtılmıştır. İnsan Hakları Derneği tarafından ilkokul

öğretmenleri için “Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihçesi” başlıklı bir broşür hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri ve Hukuk Fakülteleri çocuk hakları, insan hakları ve temel demokratik kurumlar konularını lisans programları kapsamına almışlardır.

TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK DÜZENLEMELER

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin ilgili maddeleri ile Türk hukuk sisteminde çocuk hakları ve çocuklara şiddet uygulamama ile ilgili bölümler ve bu bölümlerin karşılaştırılması aşağıda yer almaktadır.

1- Çocukların Şiddet, Suiistimal ve İhmale Karşı Korunması ve Mağdurların Tedavisi (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 19/1.2, Madde 34 ve Madde 39)

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 19 (1). Maddesi imza sahibi devletlerin, çocukların kendi ana babalarının veya bunlardan birinin, vasiinin, kayyımın veya bakımlarından sorumlu herhangi bir kişinin bakımı altında iken bedensel ve zihinsel şiddet, yaralanma, taciz ve diğer benzer davranışlardan korunmalarını sağlamak için her türlü yasal, idari, sosyal, eğitsel ve diğer önlemleri almalarını gerektirmektedir.

414, 415 ve 416. maddelerde cinsel taciz ele alınmakta ve mağdurun 15 veya 8 yaşından küçük olup olmamasına bağlı olarak çeşitli cezalar öngörülmektedir. Bu filler vasi, kayyım, eğitmen, öğretmen, hizmetli, koruma görevlisi veya bu küçükler üzerinde nüfuzu olan herhangi bir kişi tarafından işlendiğinde, 417. madde uyarınca cezalar yarısı kadar artırılmaktadır. 418. maddeye göre, yukarıda anılan fiil ve eylemlerin mağdurun ölümüne neden olması durumunda, ilgili kişi ömür boyu ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu’nun 12. maddesinde “genç kız ve

kadınların gazino, bar, cafe ve alkollü içki satılan benzer yerler ile banyo, Türk hamamı ve plajlarda çalıştırılmaları yerel mülki mercilerin iznine bağlıdır. 21 yaşından küçük kadın ve erkekler bu tür yerlerde çalıştırılmaz” hükmü yer almaktadır. Polis, yanlarında anne babaları ve vasileri olsa bile, 18 yaşından küçüklerin bar, cafe ve meyhanelere girmelerini yasaklar.

Türkiye uluslararası alanda, uluslararası toplumun dikkatini bu sorunlara çekmede önemli bir adım olarak gördüğü, Çocukların Satılması, Fuhuşta Kullanılması ve Çocuk Pornografisine İlişkin Sözleşmeye Ek Protokolü desteklemektedir.

Fuhşa teşvik Türk Ceza Kanunu'nun 435 ve 436. maddelerinde ele alınmakta ve fuhşa teşvik edilen kişi 15 veya 21 yaşını doldurmamış olduğunda cezayı ağırlaştırıcı şartlar öngörülmektedir. Fuhşa teşvik eden kişi koca, erkek kardeş, kız kardeş veya çocuğun vasisi, kayyımı, eğitmeni, öğretmeni veya hizmetlisi olduğunda, cezayı daha fazla ağırlaştırıcı şartlar öngörülmektedir. 437. maddeye göre, bu tür durumlarda velayet veya kayyımın sona erdirilmesi de söz konusu olmaktadır.

477. maddeye göre, rehberlikleri altındaki kişileri eğitme, terbiye etme, yetiştirme, himaye etme ve koruma görevlerini kötüye kullanarak bu kişilere zarar verenler on sekiz aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.

478. maddeye göre, bakımları altında bulunan 12 yaşını doldurmamış küçükleri şefkatten yoksun biçimde kötü yönetenler otuz aya kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu fiiller vasi veya kayyım tarafından işlendiğinde, 479. maddeye göre vesayet veya kayyımın iptaline karar verilmektedir.

2- Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocuklar (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 38)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 15. maddesinde “Savaş, seferberlik, sıkıyönetim

veya olağanüstü hallerde, uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabilir” hükmü yer almaktadır.

Milli Savunma Hizmetine ilişkin 3634 Sayılı Kanuna göre, genel veya kısmi seferberlik halinde veya olağanüstü hallerde seferberlik hazırlığında, 15 yaşından küçük çocuklar, 65 yaşından büyük olanlar, özürlü veya hasta olanlar, hamile kadınlar ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları olan kadınlar yükümlü tutulamazlar (Madde 1/2).

21.1.1953 tarihinde 6020 Sayılı Kanunla Türkiye tarafından onaylanmış olan, Savaş Zamanında Sivil Halkın Korunmasına İlişkin 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne göre, öldürme, işkence, bedeni ceza, sakat bırakma ve korunan kişinin tıbbi veya bilimsel tedavisi için gerekli olmayan tıbbi veya bilimsel deneyler ile askerler veya siviller tarafından insanlık dışı diğer önlemlerin alınması yasaktır (Madde 32). Korunması gereken kişilerin rehin alınması, toplu olarak cezalandırılması, ayrı veya toplu olarak saldırgan güçlerin ülkesine nakledilmeleri ve dağıtılmaları yasaktır (Madde 33-34-49).

Türk Kızılay'ı tehlikeli bölgelerde bulunan ve korunmaya muhtaç olan çocuklara Hükümetçe belirlenen yerlerde yardım etmekle görevlendirilmiştir.

3- Çocukların Mahkum Edilmesi, Özellikle Ölüm Cezasının ve Ömür Boyu Hapis Cezasının Yasaklanması (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 37.a)

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin 2253 Sayılı Kanuna tabi olan çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemeleri durumunda, hazırlık soruşturması sonucunda bir belge düzenlenir (Madde 9). Bu hüküm, “çocuğun soruşturma

aşamasında yetişkinlerle aynı işlemlere tabi tutulmasına neden olacağı için, soruşturma başladığında çocuğu psikolojik, fiziksel ve sosyal rahatsızlıklardan korumak için önlem alınmalıdır. Bu nedenle, hazırlık soruşturması sırasında ve soruşturmalar başladığında çocukların duruşma usullerine yetişkinlerden ayrı olarak tabi tutulmaları uygun olacaktır” ifadesine yer vermektedir.

Türk Ceza Kanunu’nun değişik hükümlerinde, çocuklara verilen cezalarda indirim yapılması hükme bağlanmıştır. Bunun amacı cezaların çocukların bedensel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerini engellemektir. Son uygulamalarda, suçun türü ve temelinde yatan neden açısından, çocuklar tarafından işlenen suçların yetişkinler tarafından işlenen suçlardan ayrılmasında yaş bir ölçüt olarak kabul edilmekte ve çocuklara verilen cezalarda indirim yapılmaktadır. Bu nedenle, yaş çocuklarla ilgili yargılamalarda önemli bir rol oynamaktadır.

4- Her Türlü Gözaltına Alma, Hapsetme veya Gözetim Altında Bulundurma İşlemi Dahil Olmak Üzere, Özgürlüklerinden Yoksun Bırakılan Çocuklar (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 37/b, 37/c, 37/d)

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanun’un 11. maddesinde “Suç işlediği zaman 11 yaşından küçük olanlar hakkında soruşturma yapılamaz ve bu çocuklara ceza verilemez. Ancak, işlenen suçun bir yıldan fazla hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı gerektirmesi durumunda, 10. maddede belirtilen önlemlerden biri uygulanır. 11 yaşından küçük çocuğun anne babası veya çocuğun bakımından sorumlu kişiler tarafından yeterli önlemlerin alınacak olması halinde, mahkeme tarafından başka önlem uygulanmayabilir” hükmü yer almaktadır. 12. maddede, “Fiili işlediği zaman 11 yaşını doldurmuş, ancak 15 yaşını bitirmemiş bir çocuk hakkında 20. maddeye uygun olarak yapılan soruşturma ceza

verilmesini gerektirmediği takdirde, mahkeme tarafından 10. maddede belirtilen önlemlerden biri uygulanabilir” ifadesi yer almaktadır.

Ceza İnfaz Kanunu’nun 4. maddesinde, cezaların uygulanamayacağı alt yaş sınırı 18 yaşın altı olarak kabul edilmektedir. Aynı Kanunun 5. maddesinde para cezaları ve para cezasının ödenmemesi durumunda yaptırım öngörülmektedir. Mahkumiyet hükmünü özgürlüğü kısıtlayan bir cezaya dönüştüren bu yaptırımlar çocuklara uygulanmamaktadır. Ceza İnfaz Kanunu’nun cezaların ertelenmesini düzenleyen 6/2. maddesinde, 18 yaşını doldurmamış olanlar için ve 3 yıllık hapis cezaları için erteleme sınırı 2 yıla çıkartılmıştır. Bu maddeler Çocuk Hakları Sözleşmesine uygundur.

Çocuk Mahkemeleri Kanunu’nun 20. maddesinin 2. paragrafında, “gerekli olması durumunda”, ceza uygulanmadan önce çocuk için bir soruşturma raporu hazırlanacağı ve bazı çocuklar için bu soruşturmanın yapılmayacağı belirtilmektedir. Çocuk Mahkemeleri Kanunu’nun 20. maddesi hükümlerinde bu soruşturmanın sosyal hizmet görevlileri veya yardımcıları, pedagoglar, psikologlar veya psikiyatrisiler gibi uzmanlar tarafından yapılacağı belirtilirken, 30. maddede, “...bu kişilere en çok ihtiyaç duyanlara öncelik verilerek, her Çocuk Mahkemesine yeterli sayıda sosyal hizmet görevlisi veya yardımcısı, pedagog, psikolog ve psikiyatrist atanır” ifadesi yer almaktadır.

Ceza İnfaz Kanunu’nun 4. maddesi, “Hiçbir çocuk yasaya aykırı veya keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Çocukların tutuklanması, gözaltına alınması veya hapsedilmesi yasalara uygun olacak ve yalnızca en son başvurulacak çare olarak ve uygun olan en kısa süre için uygulanacaktır” hükmünün yer aldığı Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 37(b) maddesine uygun olarak, özgürlüğü sınırlayan kısa süreli (bir yıl veya daha kısa) cezalar yerine uygulanabilecek para cezalarını ve önlemleri içermektedir.

Aynı Kanunun 5. maddesinde 18 yaşından küçük çocuklara verilen para cezalarının hapis cezasına çevrilemeyeceği hükmü yer almaktadır. 6. maddenin 3. paragrafında, suç işlediği zaman 18 yaşını doldurmamış olanlar hakkında verilen ağır hapis cezalarının iki yıldan uzun olmaması durumunda, cezanın erteleneceği belirtilmektedir.

Anayasanın 19. maddesinde, tutuklamanın yalnızca hakim kararıyla yapılabileceği ve hakim kararı olmadan tutuklamanın ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabileceği belirtilmektedir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 104-126. maddelerinde tutuklanma ile ilgili hükümler bulunmakla birlikte, çocuklarla ilgili özel hüküm öngörülmemiştir. Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 19. maddesinin son paragrafında, "10. maddede belirtilen önlemlerin alınması koşuluyla, en fazla üç yıl özgürlüğü kısıtlayıcı ceza verilmesini gerektiren fillerle ilgili soruşturma ve yargılama aşamasında çocuklar için tutuklama kararı verilemez" ifadesi yer almaktadır. 12-18 yaş grubunda olan çocuklara verilen cezalar indirimli olarak uygulanır.

11 ile 15 yaş arasındaki çocuklara özgürlüğü kısıtlayan cezalar verilmesi durumunda, bu cezalar Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 12. maddesine göre ıslah evlerinde uygulanmaktadır. 18 yaşını doldurana kadar bu kurumlarda kalabilecek davalı çocuklar, 18 yaşını doldurduktan sonra açık ceza evlerine gönderilmektedir. Eğitimlerine devam eden, atölye çalışmalarında başarılı olan, iyi hal ve davranışlarıyla yöneticiler ve öğretmenler üzerinde olumlu izlenim bırakan çocuklar açık ceza evlerine gönderilmemekte ve kurumda kalış süreleri 21 yaşına kadar uzatılabilmektedir.

Haklarındaki mahkumiyet kararı kesinleşen çocuklar ile yakın illerdeki ıslah evlerinde disiplin cezasına mahkum edilen çocuklar, tedaviye yönelik faaliyetlerin gerçekleştirildiği Sinop Çocuk Ceza Evine gönderilmektedir. Ancak, Sinop Çocuk Ceza Evine

yerleştirilen çocuklar ıslah evlerindeki çocuklar gibi, ceza evi dışındaki eğitim ve öğretim olanaklarından yararlanamamaktadırlar. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tutuk Evleri Genel Müdürlüğü'nün mahkum olmuş çocukların nakline ilişkin genel talimatında Türk Ceza Yasasının suçlu çocukların yerleştirileceği kurumları belirleyen hükümlerine gönderme yapılmaktadır. Bu genel talimata göre, Ceza Yasası'nın 54. maddesi çerçevesinde mahkum olan çocuklar Ankara Islah Evine, Ceza Yasası'nın 55. maddesi uyarınca mahkum olanlar Sinop Çocuk Islah Evi'ne ve Ceza Yasası'nın 54 ve 55. maddelerine göre mahkum olanlar Elazığ ve İzmir Çocuk Islah Evine gönderilmektedir.

5- Çocuk Suçluluğu Adalet Sisteminin Uygulanması (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 40)

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanunda, çocuk ıslah evlerinde ve çocuk tutuk evlerinde kurulların ihlal edilmesi durumunda uygulanacak disiplin önlemleri ile ilgili hükümler bulunmamaktadır. Bu nedenle, yönetmeliklerin ilgili maddeleri kullanılmaktadır. Bu maddelere göre, mahkum veya tutuklu çocuğa kurum müdürü tarafından, çocuğun belirli bir süreyle kültür, spor ve sanat faaliyetlerine katılmasının engellenmesi veya çocuğun başka kurumlara nakledilmesine ilişkin kurallara uygun olarak çocuğun işyerinin değiştirilmesi gibi disiplin önlemleri uygulanmaktadır.

Adalet Bakanlığı bünyesinde, çocuk hukuku, gelişim, psikoloji ve kriminoloji dallarında uzman olanların görev yaptığı bir Rehberlik Komitesi kurulmuştur. Ankara Çocuk Islah Evi pilot kurum olarak seçilmiş ve ıslah programlarında değişiklik yapma çalışmaları bu kurumda başlatılmıştır.

6- Ekonomik Sömürüye Maruz Kalan Çocuklar (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 32)

Türkiye'de çocukların çalıştırılması ile ilgili yasal düzenlemeler, sanayi, ticaret,

madencilik, deniz işleri ve eğlence sektöründe çalıştırılan çocuklar için alt yaş sınırı düzenlemeleri ve çocukları ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırma yasakları gibi belirli gruplar halinde sınıflandırılabilir. Ayrıca, çocuk işçilerin çalışma şartlarıyla ilgili olarak çalışma sürelerinin, tatil günlerinin ve ücretlerinin de düzenlendiği görülmektedir.

Türkiye’de çalışan çocuklarla ilgili temel yasal hükümler Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında, 1475 Sayılı İş Kanununda ve 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanununda yer almaktadır. Anayasanın 50. maddesinde, “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile fiziksel ve zihinsel özürlü olanlar çalışma şartları açısından özel olarak korunurlar. Dinlenmek ve boş zamana sahip olmak tüm çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir” ifadesi yer almaktadır.

1475 Sayılı İş Kanununun 49. maddesi 18 ve daha küçük yaştaki işçilere verilecek yıllık ücretli izinin 18 günden az olamayacağını hükme bağlamıştır. Aynı Kanun çocukların çalışma şartlarını da düzenlemektedir. Bu düzenlemelere göre, 15 yaşından küçük olanların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 13 yaşını doldurmuş olan çocuklar, sağlık ve gelişimlerine, okul veya meslek eğitimlerine zarar vermeyecek hafif işlerde çalıştırılabilirler. Okula devam edenlerin çalışma saatleri okul saatlerini engellemeyecek şekilde düzenlenir. 18 yaşını doldurmamış erkeklerin ve her yaştaki kadınların yeraltında ve sualtında çalıştırılan işlerde çalıştırılmaları yasaktır. Sanayiye ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocukların ve her yaştaki kadınların çalıştırılması da yasaktır. 16 yaşını doldurmamış çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmazlar.

13-18 yaşları (18 dahil) arasındaki çocuklar işe alınmadan önce, işyeri hekimi, işçi sağlığı dispanserleri, bunların bulunmadığı

yerlerde, en yakın Sosyal Sigortalar Kurumu, sağlık ocağı, hükümet veya belediye tabipleri tarafından muayene edilirler. Fiziksel olarak işin şartlarına dayanıklı oldukları raporla onaylanmalıdır. Bu çocukların 18 yaşını doldurana kadar en az her altı ayda bir aynı şekilde sağlık muayenesinden geçirilerek bu işte çalışmaya devam etmelerinde bir sakınca olup olmadığının denetlenmesi gerekmektedir. Bütün bu raporların işyerinde muhafaza edilmesi ve yetkili memurların isteği üzerine kendilerine gösterilmesi zorunludur.

Türkiye’nin taraf olduğu ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) Anlaşmaları ve Avrupa Sosyal Şartı da çalışan çocuklarla ilgili hükümler içermektedir. Türkiye yedi ILO anlaşmasını onaylamıştır. Devlet İstatistik Enstitüsünce düzenlenmiş olan “Çocuk Semineri” başlıklı belgeye göre, çocuklar iki temel nedenle çalıştırılmaktadır. Birinci neden ailenin geleneksel yaşamına katkıda bulunmak ve ikinci neden aile gelirine katkıda bulunmaktır.

3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu kapsamında çalıştırılan çocuklar diğer çocuklardan farklı bazı sosyal güvenlik haklarından ve sigortadan yararlanmaktadır. Bu çırakların hastalık, iş kazası ve meslek hastalıkları ile ilgili sigorta primleri Devlet tarafından ödenmektedir. Ancak, bu yasanın geniş kapsamlı olmadığı bilinmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının 1993 yılı istatistiklerine göre, 1992-1993 öğretim yılında 300 çıraklık merkezinde 200 bin çırak eğitim görmüştür. Bu rakam Devlet İstatistik Enstitüsünün “Çalıştırılan Çocuklarla ilgili Anketi”ne göre çalışan çocukların yüzde 5’ine tekabül etmektedir.

Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş olan Çalışan Çocuklar Dairesi, Türkiye’nin Çocuk Hakları Sözleşmesini imzaladığı 1990 yılından bu yana, ilgili kamu ve özel sektör kuruluşlarının dikkatini bu konuya çekmekte önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede uygulanmaya başlayan ILO-

IPEC (Uluslararası Çalışma Örgütü-Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine ilişkin Uluslararası Program) projeleri, çocukların çalıştırılmasının sona erdirilmesi için çeşitli sivil toplum örgütleri ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılan çalışmaları teşvik etmiştir.

1993 yılından bu yana ILO-IPEC tarafından uygulanmakta olan çeşitli projeler aşağıda verilmiştir:

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı işbirliği ile; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde Çocuk İşçiliği Birimi kurulması ve güçlendirilmesi projesi ve Müfettişlerin çocuk işçiliği konusunda eğitilmesi projesi; Fişek Enstitüsü işbirliği ile Küçük ölçekli işletmelerde çalıştırılan çocuklara yönelik sağlık hizmetleri; Ankara Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile Ankara sokaklarında çalışan çocuklar; Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği ile Ulusal düzeyde çocuk işçiliği araştırması; Türk Kalkınma Vakfı işbirliği ile Kırsal bölgelerde çalışan çocuklarla ilgili araştırma; TÜRK İŞ (İşçi Sendikası) işbirliği ile Çocuk işçiliği konusunda işçi sendikalarının güçlendirilmesi; TISK (Ticaret Konfederasyonu) işbirliği ile Yöneticilerin çocuk işçiliği konusunda eğitilmesi; Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği araştırma ekibi işbirliği ile İstanbul sokaklarında çalışan çocuklarla ilgili araştırma; Ulusal göçle ilgili araştırma projesi gibi projeler 1993 yılından bu yana ILO-IPEC (Uluslararası Çalışma Örgütü-Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine ilişkin Uluslararası Program) tarafından Türkiye’de uygulanmıştır.

(1475 Sayılı) İş Kanunu’na göre, çalışmanın alt yaş sınırı kural olarak 15 ve istisnai “hafif işler” için 13 olarak belirlenmiştir. Ancak, bu hükmün üç veya daha fazla sayıda kişinin çalıştığı yerlerde geçersiz olması nedeniyle, 1593 Sayılı Umumi Hıfzı-sıhha Kanunu’nun 173/1. maddesinde belirtildiği gibi, asgari çalışma yaşı 12’dir.

ILO-IPEC projelerinden biri kapsamında, çalışan çocukların işyerleri, aileleri, okulları ve arkadaşlık ilişkileri ile ilgili sorunlar konusunda başvurabilecekleri “Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi” gibi kurumlar mevcuttur.

Ülkemizde kırsal yörelerden kente göç, süratli ve çarpık kentleşme, işsizlik ve yoksulluk, kötü koşullarda yaşayan ailelerin çocuklarının eğitim olanaklarından daha az yararlanmasına, evden kaçan çocuk sayısında artışa ve çocukların fuhuş, dilencilik ve suçta itildikleri ortamlarda sömürülmelerine yol açmıştır. Zorunlu temel eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkartılması bu sorunla mücadelede çok önemli bir adım olmuştur.

7- Uyuşturucu Suiistimali (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 33)

Çocuklar ve gençler uyuşturucu suiistimali ve bağımlılığı konusunda zarar görme olasılığı en yüksek olan gruptur. Türkiye ile ilgili istatistikler, Türkiye’deki bağımlıların dörtte üçünün uyuşturucu ilaçları veya çözücülerini 30 yaşından önce kullanmaya başladıklarını göstermektedir. Okullar, üniversiteler ve çocuklarla gençlerin sık gittikleri diğer yerler uyuşturucu satıcılarının temel hedefi haline geldiği için, 25 milyondan fazla genç nüfusa sahip olan Türkiye konunun acilen ele alınması gerektiğinin farkındadır.

Sorunun üstesinden gelmek için, 1997 yılı Temmuz ayında Aileden Sorumlu Devlet Bakanının başkanlığında resmi bir organ kurulmuştur. Bu organ, ilgili bakanlıkların, eğitim kurumlarının, hukuki ve sosyal kurumların temsil edildiği bir Komite ile Alt Komiteden oluşmaktadır.

Bu organ uyuşturucu sorunu konusunda halkı bilinçlendirmekle görevlendirilmiştir. Bu açıdan, eğitim sektöründeki personelin eğitimine ve anne babaları çocuklarını tehdit eden uyuşturucu bağımlılığının tehlikeleri konusunda aydınlatacak kampanyaların düzenlenmesine özellikle önem verilmektedir. Bu organ ayrıca kanun, yönetmelik ve kural

tasarılarının hazırlanması ve Hükümete tavsiyelerde bulunulması görevlerini de üstlenmiştir.

Türk Ceza Kanunu’nda uyuşturucu suiistimalinin, satışının ve kaçakçılığının önlenmesi ve çocukların korunması için gerekli hükümler mevcuttur. Örneğin, okul civarında alkol satılmasını yasaklayan hükümler vardır. 18 yaşından küçük çocuklara alkollü içki satışı da yasaktır. Türkiye’de uyuşturucu ve bağımlılık yapan maddelere yönelik çalışmalar yapan sağlık kurumları bu konuda uzman bir yapı oluşturmuşlardır.

8- Başka Biçimlerde Sömürüye Maruz Kalan Çocuklar (Çocuk Hakları Sözleşmesi 36)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41. maddesine göre, Aile “Türk toplumunun temelidir. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli önlemleri alır, teşkilatı kurar” ifadesi yer almaktadır.

Medeni Kanun’un 267. maddesine göre ise, “Anne ve baba çocuklarını terbiye etme hakkına sahiptir.”

Türk Ceza Kanunu’nda bu konuyla ilgili aşağıda belirtilen hükümler yer almaktadır:

“Meşru bir çocuğu kimliğini gizleyerek hastaneye veya sokaklara terk edenler 3 ay ile 2 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılır. Bu fiili işleyen kişi çocuğun akrabası olduğunda, hapis cezası 1 ile 3 yıl arasında olacak şekilde artırılır” (Madde 446).

Ceza Kanunu’nun 545. maddesinde, “15 yaşından küçük çocukları toplayan ve dilencilik yapmaya zorlayan veya kendi bakımına bırakılmış çocuğu dilencilik yapmaya teşvik eden veya çocuğun dilencilik yapmasına izin verenler, üç aydan az olmamak üzere hapis cezasıyla ve ..... para cezasıyla cezalandırılırlar.”

9- Çocukların Satılması, Kaçırılması ve Çocuk Ticareti (Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 35)

Türk hukuk sisteminde, çocuk kaçırma ilk önce Türk Ceza Kanunu’nun “ Bireyin Özgürlüğüne Karşı İşlenen Suçlar” başlıklı bölümünde incelenmiş, bireyin özgürlüğünü kısıtlayan ve bireyin isteği dışında işlenen fiiller suç kapsamında değerlendirilmiştir. Kanuna aykırı olarak bir başkasını özgürlüğünden yoksun bırakanlar 1 yıl ile 5 yıl arasında hapis cezası ve ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Türk Ceza Kanunu’nda bu konuyla ilgili aşağıda belirtilen hükümler yer almaktadır:

“15 yaşını doldurmamış çocuğu kandırarak, fuhuşa teşvik edenler ve buna aracılık edenler en az iki yıl hapis cezası ile cezalandırılırlar. Çocuğun, erkek kardeşi, velisi, vasisi, öğretmeni veya eğitimci, çocuğu evlat edenler veya çocuğun emanet edildiği hizmetli veya diğer kişiler tarafından kandırılarak fuhuşa teşvik edilmesi durumunda, en az üç yıl hapis cezası verilecektir. Bu tür muameleye tabi tutulanların 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte, 21 yaşından küçük olmaları durumunda, ilgili şahıs 6 ay ile 2 yıl arasında hapis cezası ve ağır para cezası ile cezalandırılır.” (Madde 435)

“Çocuğu saklayarak veya bir başka çocukla değiştirerek irsiyetini değiştiren veya yok edenler 1 yıl ile 5 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılırlar.” (Madde 445)

Türk hukuk sisteminde 18 yaşından küçük olanlar çocuk olarak kabul edilmekle birlikte, bazı fiillerde 15 yaş esas alınmaktadır. (Madde 182 ve 435).

10- Evlat Edinme (Çocuk hakları Sözleşmesi Madde 21)

Evlat edinme ile ilgili yasal düzenlemeler Türk Medeni Kanunu’nun 235- 258.inci Maddelerinde ele alınmaktadır. Evlat edinme kişilerin karşılıklı rızası ile ve Sulh Hukuk

Mahkemesinin izin kararıyla gerçekleşmektedir. Ancak, bazen yeni doğan bebekler evlat edinmek amacıyla hastaneden kaçırılmakta, bazen de sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan çok çocuklu aileler doğumdan sonra çocuklarını satmaya çalışmaktadır. Çocuk kaçırma, satma ve çocuk ticareti konusunda Türkiye’de yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler Çocuk Hakları sözleşmesine uygundur.

20 Kasım 1999 Ankara’da yapılan 1. Ulusal Çocuk Kongresi’nde Çocuk Hakları ve Çocuklara Şiddet Uygulamama ile ilgili aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

- Medya ile işbirliği yapılarak aile ve toplumun bilinçlendirilmesi.
- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması (ekonomik, kız, erkek, bölgesel ve değişik çocuk grupları).
- Eğitimde fiziksel şiddetin ortadan kaldırılması ve disiplin cezalarının güncelleştirilmesi.
- Araştırma, geliştirme ve uygulamaya yönelik eğitim sisteminin güçlendirilmesi.
- Panel ve seminerlerle toplumun, özellikle anne-babanın bilinçlendirilmesi.
- Alo Şiddet hattı kurulması.
- Kimsesiz, çalışan, suça itilen ve engelli çocukların günlük yaşama uyumlarının sağlanması (şehir planlaması, ulaşım, eğitim, rehabilitasyon, iş imkanı).
- Çocuk mahkemelerinin sayı ve niteliğinin artırılması
- Yazılı ve görsel basında şiddete yönelik yayınlara son verilmesi.
- Çocuk haklarına, gelişimine ve eğitimine ağırlık veren programların artırılması.
- Yazılı ve görsel basında çocuk komitelerinin oluşturulması.
- Yerel yöneticilerin çocuklar konusunda hassas olmalarının sağlanması

TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsan hakları kavramı, evrensel, bölünmez, birbirine bağımlı ve birbiriyle ilişkili; tüm

insanların özgür doğdukları, eşit haklara sahip oldukları ve insanlara karşı ayrımcılığın kabul edilmezliği görüşüne dayanmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere UNESCO gibi uluslar arası örgütler Barış, İnsan Hakları, Kadının İnsan Hakları, Çocuk Hakları, Demokrasi ve Barış Kültürü, Dünya Ortak Mirası, Temel Özgürlüklere Evrensel Saygı gibi kavram ve konuları 1990’lı yıllarda tartışmaya başlamış ve bu yönde uluslar arası düzeyde konferans, toplantı gibi etkinliklerle konuların çerçevelerini, bir başka deyişle eğitim program ve eylem planlarını oluşturarak üye ülkelerden bu doğrultuda yasal ve eğitim sistemlerinde değişiklik yapmalarını ve uygulamalarını istemiştir.

Türkiye’de ilgili anlaşmalara imza koyarak, özellikle Avrupa Birliği Katılım Süreci çerçevesinde, hukuk sisteminde yasal değişiklikler yapmış, kurum ve kuruluşlarının sistemlerini ve insanını bu anlayış doğrultusunda yapılandırma çabasına girmiştir. Bu bağlamda, barış kültürü ve demokratik değerler ile insan hakları ve temel özgürlüklere evrensel saygının geliştirilmesi ve bu kavramların yüceltilmesi ve topluma mal edilmesi amacıyla yasal düzenlemeler, sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi ve bu çalışmalara katılmasına yönelik eylemler, medya kuruluşlarının konuya ilgilerinin çekilmesi ve topluma mal etmede işbirliğine gidilmesi, yazılı materyaller üretme ve bunların toplumun kolay ulaşabileceği şekilde dağıtımı, bilimsel sempozyum ve seminer gibi etkinliklerin bir bölümünün konuya ayrılması gibi çalışmalar yapılmıştır.

Örneğin, özellikle medeni ve ceza yasalarında değişiklikler yapılarak, kadının ceza yasasındaki ayrımcılığı ve mağduriyetine yönelik maddeler kadının lehine değiştirilmiş; Eğitim programlarına Vatandaşlık, demokrasi ve İnsan Hakları dersi konulmuş; Çocuklara yönelik şiddet ve daha önceden yasada yer almayan aile içi her türlü taciz ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye’nin bu doğrultuda taraf olduğu, bu çalışmanın konusunu oluşturan, sözleşmelerden biri de 1990 yılında yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. Çocuk Hakları, “çocuğun bedensel ve ruhsal olarak sağlıklı gelişebilme; yeterli beslenme, barınma, dinlenme ve tıbbi bakım, sevgi ve anlayış görme ve korunma, ücretsiz eğitim, oyun hakkı ve yeteneklerini geliştirebilme; hoşgörü, barış ve evrensel kardeşlik ruhu düşüncesi içinde yetiştirilme hakları”nı ifade etmektedir. Türkiye Çocuk hakları konusunda dünya ülkeleri arasında uzun geçmişe sahip olan ülkelerden biridir. Türkiye Çocuk Hakları ile ilgili uluslar arası ilk çalışma olan 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesini kabul eden ilk ülkelerden biridir. Atatürk’ün çocuklara armağan ettiği 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, dünyada ilk uluslar arası olarak kutlanan çocuk bayramıdır. Türkiye 1990 yılında imzaladığı Ço-

cuk Hakları Sözleşmesi’ni 1995 yılında iç hukuk kuralına dönüştürmüş ve bir Çocuk Hakları Konseyi kurmuştur. Bu çerçevede, ülke genelinde konferans, seminerler, çocuk zirveleri ve çocuk eylemleri düzenlenmiş; kitaplar, broşürler basılıp dağıtılmıştır. Ayrıca, hukuk sisteminde de düzenlemeler yapılmıştır.

İnsanlığın bir tek toplum, dünyanın koca bir köy oluşuna gidiş sürecinde, tüm insanlığın kabul ettiği insan hakları, kadının insan hakları, çocuk hakları, temel özgürlükler, demokrasi ve barış kültürü gibi yeni bin yılın evrensel değerlerinden uzak ve kendini soyutlamış bir Türkiye düşünülemez. Türkiye ve Türk toplumunun, tarihteki değişimsel yönüne uygun olarak, insanlığın yeni yapılanmasında yerini alma ve insanlığın ortak kültürüne katkı sağlama konusunda üzerine düşeni yapma çabası içerisinde olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Duparc, Christiane. (1992). *Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları, Avrupa Toplulukları Komisyonu*. Çev. Türkiye Temsilciliği. s. 37, 45-47, 51-52.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK). (1996). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Ankara: SHÇEK.
- Kepekçi, Yasemin K. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- MEB. (2000). *İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi*. Sınıf 7. İstanbul: MEB.
- Özdemir, İsmail. (1997a). “İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulunun Kuruluş ve Çalışmaları”. *Türk İdare Dergisi*. T.C. İçişleri Bakanlığı, Yıl: 69, Sayı: 417, Aralık 1997, s. 61-77.
- Özdemir, İsmail. (1997b). “İnsan Haklarına Genel Bir Bakış ve Bu Bağlamda İçişleri Bakanlığı’nca Sürdürülen Çalışma ve Uygulamalar”. *Türk İdare Dergisi*. T.C. İçişleri Bakanlığı, Yıl: 69, Sayı: 416, Eylül 1997, s. 1-28.
- Resmi Gazete. (2000). “İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik”. *Resmi Gazete*. Sayı 24218, 2 Kasım 2000, s. 14-16.
- TRT. (1999). *TRT Genel Yayın Planı, Ekim 1999-Ekim 2000*. TRT Genel Müdürlüğü Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı.
- Tutkun, Ö. F. (2003). “Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Öğretmen Yetiştirme de Yeni Yönelimler”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 1, s.23-31.
- Tutkun, Ö. F. & A. E. Köksal. (2002a). “2001-2002 Dünya Çocuk On Yılı: Çocuk Haklarında Alınan Yol”. *Kadınlar Dünyası Dergisi*. Ocak, s.14-15.
- Tutkun, Ö. F. & A. E. Köksal. (2002b). “Üçüncü Bin Yılda Dünyada Barış Kültürü Eğitimi”. *N.Ü.E.F. Eğitim ve Bilim Dergisi*. 1, 1, s.24-28.
- Tutkun, Ö. F. & A. E. Köksal. (2001). “Dünyada ve Türkiye’de Kadının İnsan Hakları. “Kadinsız Demokrasi”. *Kadınlar Dünyası Dergisi*. 18, Mart, s.36-38.

Köksal, A. E. & Ö. F. Tutkun. (2002). "Dünya Mirasını Gençler Koruyacak (Dünya Mirasını Koruma: Gençlerin Eğitimi Programı)." *Ekoloji Çevre Dergisi*. Temmuz, Ağustos, Eylül, 44, s. 22-23.

YÖK. (2000). **25.05.2000 tarih ve 4150-10798 tarihli yazıları.**

Internet:

Unesco. (2003). "General Conference on Education for Education and Democracy"
<http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000954/095433eo.pdf> (Ziyaret Tarihi: Temmuz 2003).

Unesco. (2003). "Results Report of General Congress"
<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001017/101770eb.pdf> (Ziyaret Tarihi: Temmuz 2003).

Başbakanlık. (2000). "İnsan Hakları"
<http://www.basbakanlik.gov.tr/yayinlar/insanhaklari/insanhak1.htm>, (Ziyaret Tarihi: Aralık 2000)

SHÇEK. (2000). www.shcek.gov.tr/ulusalturkce.htm, (Ziyaret Tarihi: Aralık 2000)

KSSGM. (2002). "Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu" <http://www.kssgm.gov.tr/pekin.rtf> (Ziyaret Tarihi: Ekim, 2002)

KSSGM. (2000). <http://www.kssgm.gov.tr/3btr.htm>, (Ziyaret Tarihi: Aralık 2000)